

Μιχάλης Δαμανάκης

Συνέντευξη
στη Σαββατού Τσολακίδου

«Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η μεταναστευτική πολιτική στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων μου»

Καθηγητής Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθυντής του Εργαστηρίου Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.).

Σπούδασε Παιδαγωγική, Κοινωνιολογία, Ιστορία και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας, στη Γερμανία, και απέκτησε τους τίτλους Magister Artium και Doktor Phil.

Εργάστηκε επί 6,5 έτη σε γερμανικά πανεπιστήμια και στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, όπου χρημάτισε επί 5 έτη Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος.

Από το ακαδημαϊκό έτος 1995/1996 εργάζεται στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Κρήτης, του οποίου και χρημάτισε Πρόεδρος για δύο έτη.

Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται κυρίως σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, διγλωσσης εκπαίδευσης και διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Από το Μάιο του 1997 είναι επιστημονικός υπεύθυνος και γενικός συντονιστής του έργου «Παιδεία Ομογενών», το οποίο έχει ως αντικείμενο την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στην ελληνική διασπορά. Από το Σεπτέμβριο του 1999 είναι Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Κύριε Δαμανάκη, πόσα χρόνια είστε ακαδημαϊκός δάσκαλος; Από πού αρχίσατε την ακαδημαϊκή σας καριέρα και ποια είναι τα ιδιαίτερα αντικείμενα με τα οποία ασχολείστε;

Μετά την ολοκλήρωση των βασικών και μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας στη Γερμανία, ξεκίνησα την ακαδημαϊκή μου καριέρα στην ίδια χώρα, όπου εργάστηκα συνολικά για 13 εξάμηνα, και συγκεκριμένα στα Πανεπιστήμια του Mainz και του Essen. Το εαρινό εξάμηνο του 1985 μετακινήθηκα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και από το χειμερινό εξάμηνο του 1994/1995 υπηρετώ στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Τα γνωστικά αντικείμενα με τα οποία ασχολούμαι είναι κυρίως εκείνο της Δια-πολιτισμικής Παιδαγωγικής, αλλά ασχολούμαι και με θέματα διγλωσσίας και διγλωσσης εκπαίδευσης, καθώς και με τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Ποια είναι η εκτίμηση σας για την εκπαίδευση που παρέχεται από τα ελληνικά πανεπιστήμια και ειδικότερα από το Πανεπιστήμιο Κρήτης;

Εκτιμώ ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια, παρά τις ελλείψεις σε υποδομή και την ελλειμματική χρηματοδότηση τους, είναι ανάξια των πανεπιστημίων των κεντροευρωπαϊκών χωρών. Ως προς το Πανεπιστήμιο Κρήτης, εκτιμώ ότι ως καλό ερευνητικό πανεπιστήμιο παρέχει και καλή εκπαίδευση.

Υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές στα διάφορα τμήματα του Πανεπιστημίου σας; Ποια είναι η κατάσταση;

Ελάχιστοι, όπως εξάλλου συμβαίνει και στα λοιπά «περιφερειακά» πανεπιστήμια της χώρας. Είναι ένα θέμα που μας απασχολεί. Βέβαια, όχι επειδή έχουμε, αλλά ακριβώς επειδή δεν έχουμε αλλοδαπούς φοιτητές.

Παράλληλα με τις αρμοδιότητές σας ως αντιπρύτανης, είστε Διευθυντής του Εργαστηρίου Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑΜΜΕ). Ποια είναι η αποστολή και οι στόχοι του; Ποιοι λόγοι σάς οδήγησαν στην ίδρυση του;

Το Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ. θεσμοθετήθηκε, μετά από πρότασή μου, για να ασχοληθεί κυρίως σε ερευνητικό και μεταπτυχιακό επίπεδο αλλά και στο επίπεδο των προπτυχιακών σπουδών με θέματα αγωγής και εκπαίδευσης των Ελλήνων της διασποράς, καθώς και των παλινοστούτων και αλλοδαπών στην Ελλάδα.

Η αποστολή του, επομένως, είναι σύμφωνα και με το ιδρυτικό Π.Δ. 147 (ΦΕΚ/ 111/10.6.96), να καλύπτει σε ερευνητικό και διδακτικό επίπεδο θέματα που αφορούν τη διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση και, συγκεκριμένα, θέματα που σχετίζονται άμεσα με την εκπαίδευση των Ελλήνων της διασποράς, των παλινοστούτων και αλλοδαπών στην Ελλάδα, με την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση και με την εκπαίδευση σε χώρες της Μεσογείου.

Στο πλαίσιο αυτό υλοποιήθηκαν από

Πανελλήνιο Πανομογενειακό Συνέδριο: «Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό»,
Ρέθυμνο 26-28 Ιουνίου 1998

την ίδρυση του μέχρι σήμερα μια σειρά από εκπαιδευτικά ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ. Comenius), καθώς και δύο μεγάλα ερευνητικά και συγχρόνως επιμορφωτικά προγράμματα, από τα οποία το ένα αναφερόταν στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση και στην επιμόρφωση των Ελλήνων εκπαιδευτικών στο Βέλγιο και στη Γαλλία. Το δεύτερο ήταν πανελλαδικό και απευθυνόταν κυρίως στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που δίδασκαν παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές.

Έχουμε επίσης οργανώσει αρκετά μικρότερα επιμορφωτικά προγράμματα, ημερίδες κτλ. Από τον Ιούνιο του 1997 στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων μας βρίσκεται το πρόγραμμα «Παιδείας Ομογενών», που αφορά την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη διασπορά.

Ποιες ομάδες παλιννοστούντων και αλλοδαπών αντιμετωπίζουν κατά τη γνώμη σας μεγαλύτερα προβλήματα στην ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία;

Ο βαθμός και η ένταση των προβλημάτων ένταξης των αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη στάση της πλειοψηφικής ομάδας. Δηλαδή, τα περισσότερα προβλήματα ένταξης τα έχουν εκείνοι που εμείς νομίζουμε ότι έχουν προβλήματα.

Παλαιότερα ήταν οι «Ρωσοπόντιοι» - βάζω τον όρο συνειδητά σε εισαγωγικά, επειδή υποκρύπτει ρατσισμό. Σήμερα είναι οι Αλβανοί, αύριο μπορεί να είναι Πακιστανοί ή κάποιος άλλος, τέλος πάντων, που δεν ταιριάζουν στα κοινωνικοπολιτισμικά μας πρότυπα και στα ερμηνευτικά μας σχήματα.

Για τελευταία χρόνια εντοπίστηκαν σε διάφορες σχολικές μονάδες παραδείγματα ρατσιστικής συμπεριφοράς. Είναι αυτό ένα φαινόμενο που θεωρείτε ότι μπορεί να πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις; Ποιοι είναι οι λόγοι; Πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν τέτοιες καταστάσεις;

Η περίπτωση του αριστούχου Αλβανού μαθητή που αποκλείστηκε από σημαιοφόρος, και παρόμοιες άλλες περιπτώσεις που προηγήθηκαν της περίπτωσης της Νέας Μηχανιώνας, αλλά δεν έγιναν γνωστές, η περίπτωση του Κοινοτικού Συμβουλίου που απαγόρευσε στους Αλβανούς να κυκλοφορούν από μια ορισμένη ώρα και μετά, και πολλές άλλες, λιγότερο ή περισσότερο γνωστές περιπτώσεις, τεκμηριώνουν την ύπαρξη ρατσιστικών τάσεων. Νομίζω ότι αυτές θα υπάρχουν και στο μέλλον και ίσως και να αυξηθούν αν δε λυθεί μια βασική αντίφαση της ελληνικής κοινωνίας. Υπάρχει μια θεμελιακή αντίφαση ανάμεσα σ' αυτό που πράγματι είναι η ελληνική κοινωνία (πολυεθνοτική, πολυθρησκευτική, πολυγλωσσική) και σ' αυτό που νομίζουμε ή θα θέλαμε να είναι (μια ομοιογενής κοινωνία).

Η υπέρβαση αυτής της αντίφασης και η ορθολογική ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση της δεδομένης κοινωνικής κατάστασης μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την αντιμετώπιση και των ρατσιστικών φαινομένων.

Ποιος είναι ο ρόλος της θρησκείας στη διαδικασία ένταξης;

Η θρησκεία είναι ένα σημαντικό συν-

θετικό στοιχείο της ταυτότητας του «άλλου», που μπορεί να λειτουργήσει σε ενταξιακό επίπεδο θετικά (π.χ. αν κάποιος είναι χριστιανός και ιδιαίτερα ορθόδοξος) ή αρνητικά και αυτό, επειδή «εμείς» αξιολογούμε θετικά ή αρνητικά αυτό το στοιχείο.

Τα μέτρα που λαμβάνονται από την ελληνική πολιτεία, από το Υπουργείο Παιδείας, κρίνεται ότι είναι ικανοποιητικά για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αντιπαραθέσεων, ρατσιστικών στάσεων από την πλευρά της πλειοψηφίας, και γενικά τα προβλήματα των παλιννοστούντων και αλλοδαπών;

Τα μέτρα που λαμβάνει η πολιτεία νομίζω πως είναι καλοπροαίρετα και ότι κινούνται, σε γενικές γραμμές, στο σωστό δρόμο. Όμως, στην κυριολεξία είμαστε ακόμα στην αρχή του δρόμου. Το γεγονός αυτό συνδέεται αναπόφευκτα τόσο με δυσκολίες όσο και με αντιφάσεις, ανακολουθίες και ασυνέπειες.

Το να καταρτίζεις, για παράδειγμα, ένα θεσμικό πλαίσιο για τη «διαπολιτισμική εκπαίδευση» και στη συνέχεια να το αφήνεις στην τύχη του, σηματοδοτεί πρόθεση για άσκηση πολιτικής, η οποία ωστόσο ακυρώνεται λόγω της ανακολουθίας και της ασυνέπειας.

Τι είναι διαπολιτισμική εκπαίδευση; Πώς λειτουργεί στην Ελλάδα; Ποια είναι η ευρωπαϊκή εμπειρία στο θέμα της ένταξης αλλοδαπών μαθητών;

Η διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση, ως διαδικασίες που αφορούν το άτομο και την ομάδα, και φυσικά και το εκ-

«Υπάρχει μια θεμελιακή αντίφαση ανάμεσα σ' αυτό που πράγματι είναι η ελληνική κοινωνία (πολυεθνοτική, πολυθρησκευτική, πολυγλωσσική) και σ' αυτό που νομίζουμε ή θα θέλαμε να είναι (μια ομοιογενής κοινωνία). Η υπέρβαση αυτής της αντίφασης και η ορθολογική ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση της δεδομένης κοινωνικής κατάστασης μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την αντιμετώπιση και των ρατσιστικών φαινομένων».

παιδευτικό σύστημα, είναι σε μεγάλο βαθμό παρεξηγημένες έννοιες στην Ελλάδα.

Διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση δε σημαίνει ενασχόληση με την αγωγή και την εκπαίδευση των «άλλων», των «ξένων», των αλλοδαπών. Αυτό είναι λάθος.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση προϋποθέτει και στοχεύει (όπου αυτή δεν υπάρχει) στη συνεκπαίδευση «ντόπιων» και «ξένων».

Στο πλαίσιο αυτής της συνεκπαίδευσης οι «διαφορετικότητες», οι «ετερότητες» συναντώνται, αλληλεπιδρούν και αλληλοεμπλουτίζονται.

Η Διαπολιτισμική Παιδαγωγική, ως ο λόγος πάνω στην αγωγή και στην εκπαίδευση, προέκυψε κυρίως τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα στην Ευρώπη, μέσα από την προσπάθεια των θεωρητικών της αγωγής και της εκπαίδευσης να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα που προκύπτουν, λόγω της μετεξέλιξης των σύγχρονων κοινωνιών σε πολυεθνικές, πολυθρησκευτικές, πολυγλωσσικές ή, για να χρησιμοποιήσω τον όρο-μπρέλα, σε «πολυπολιτισμικές κοινωνίες».

Ένα τέτοιο θεμελιώδες ερώτημα είναι, για παράδειγμα: ποια οφείλει να είναι η αγωγή και η εκπαίδευση (για όλους, όχι μόνο για τους «ξένους») σε μια σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία;

Στην Ελλάδα βρισκόμαστε, όπως ήδη προανέφερα, στην αρχή σε ό,τι αφορά την εκπαιδευτική πράξη και την εκπαιδευτική πολιτική, αλλά και αναφορικά με τη σχετική παιδαγωγική θεωρία.

Οι χώρες της Κεντρικής και της Βόρειας Ευρώπης διαθέτουν και περισσότερη εκπαιδευτική εμπειρία και εγκυρότερη επιστημονική γνώση, αλλά θεσμικά (δηλαδή σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής) δεν έχουν ούτε αυτές κατοχυρώσει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

«Η διαπολιτισμική εκπαίδευση προϋποθέτει και στοχεύει (όπου αυτή δεν υπάρχει) στη συνεκπαίδευση "ντόπιων" και "ξένων". Στο πλαίσιο αυτής της συνεκπαίδευσης οι "διαφορετικότητες", οι "ετερότητες" συναντώνται, αλληλεπιδρούν και αλληλοεμπλουτίζονται».

Αν, δε, λάβουμε υπόψη μας ότι σ' αυτές τις χώρες άρχισε να δημιουργείται έντονο νεοφασιστικό πολιτικό ρεύμα, δεν αποκλείεται στο άμεσο μέλλον να παρατηρηθούν παλινδρομήσεις.

Κατά τη γνώμη σας, είναι αποτελεσματική η ενισχυτική διδασκαλία στα σχολεία όπου υπάρχουν αλλοδαποί και δεν έχουν χαρακτηριστεί διαπολιτισμικά; Πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί το θέμα;

Η ενισχυτική διδασκαλία και τα συναφή αντισταθμιστικά μέτρα δε λύνουν, ως γνωστόν, το πρόβλημα των ανισοτήτων στο σχολείο. Ωστόσο, το αμβλύνουν, γι' αυτό και πρέπει να υπάρχουν. Και πρέπει να υπάρχουν παντού, ανεξάρτητα αν υπάρχουν ή όχι αλλοδαποί, δεδομένου ότι η υπέρβαση των όποιων δυσκολιών μάθησης και ένταξης στο σχολείο και ιδιαίτερα η παροχή προσόντων και γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων χρήσιμων για την ένταξη στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία δεν πρέπει να συναρτώνται με το χρώμα, τη φυλή, τη θρησκεία, την εθνότητα προέλευσης.

Τώρα, ως προς την αποτελεσματικό-

τητα της ενισχυτικής διδασκαλίας και των συναφών αντισταθμιστικών μέτρων, συνηθίζω να λέω ότι όσο λειτουργούν και ανθούν τα φροντιστήρια έχουμε έναν ισχυρό δείκτη ότι «κάτι» δεν πάει καλά στην ελληνική δημόσια εκπαίδευση.

Την τελευταία πενταετία έχετε ασχοληθεί ιδιαίτερα με την Παιδεία των Ομογενών, ως επιστημονικός υπεύθυνος ενός μεγάλου και πολύπλευρου συγχρηματοδοτούμενου από την Ε.Ε. έργου. Τι ακριβώς επιδιώκει το πρόγραμμα και ποια τα μέχρι τώρα αποτελέσματα του;

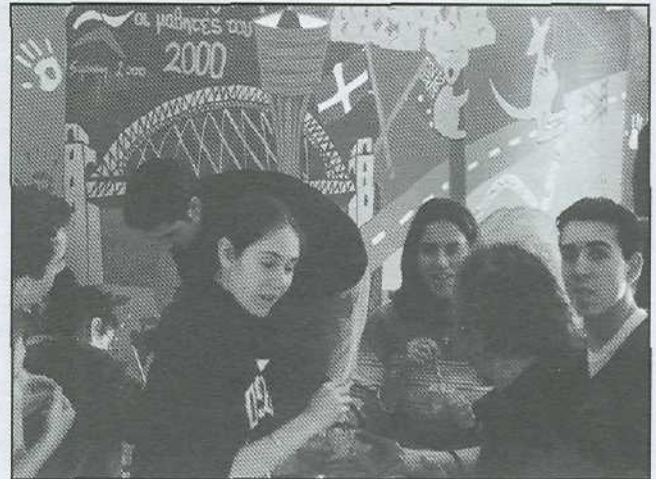
Η ενασχόληση μου με την εκπαίδευση των Ελλήνων της διασποράς ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1969 στη Γερμανία και έκτοτε δε σταμάτησε. Πρόκειται για ένα έργο ζωής, το δε πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών» μάλλον θα είναι το τελευταίο μεγαλόπνοο πρόγραμμα της επαγγελματικής μου σταδιοδρομίας.

Τώρα, ως προς το τι είναι αυτό το πρόγραμμα και τι υλοποιήθηκε από τον Ιούνιο του 1997 (έναρξη) μέχρι τον Οκτώβριο του 2000, οπότε έληξε τυπικά η πρώτη μεγάλη φάση και χρηματοδότηση του προγράμματος, έχω να σημειώσω περιληπτικά τα ακόλουθα:

Σκοπός του προγράμματος «Παιδεία Ομογενών» είναι η καλλιέργεια και η προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού σε μαθητές ελληνικής και μη καταγωγής που ζουν στο εξωτερικό και φοιτούν σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στοχεύει επίσης στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, στην υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές, καθώς και στη δημιουργία βάσεων δεδομένων και δικτύων επικοινωνίας.

Επιμορφωτικό σεμινάριο για ομογενείς εκπαιδευτικούς από Αυστραλία και Ν. Αφρική, Ιανουάριος 1999

Σε επίπεδο παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού συγγράψαμε και εκδώσαμε: α) εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στο νηπιαγωγείο και στις τάξεις 1η-5η του Δημοτικού, 23 τεύχη (βιβλίο μαθητή, τετράδιο δραστηριοτήτων και οδηγίες για τον εκπαιδευτικό) και 5 CD διδακτικό υλικό για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας στις τάξεις Α' και Β' Δημοτικού και στις τάξεις του γυμνασίου για αρχάριους (10 τεύχη) γ) διδακτικό υλικό για τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού στις τάξεις Α'-Ε' (5 τεύχη). Σε επίπεδο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών επιμορφώσαμε 3.839 εκπαιδευτικούς σε 62 σεμινάρια διάρκειας από 2 ημέρες έως 3 εβδομάδες.

Σε επίπεδο εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές υλοποιήσαμε προγράμματα για 341 ομογενείς μαθητές στην Ελλάδα και, σε συνδυασμό με

αυτά, τέσσερα Φεστιβάλ Μαθητικού Θεάτρου, στα οποία έλαβαν μέρος 20 θεατρικές ομάδες με 266 μαθητές.

Σε επίπεδο βάσεων δεδομένων και δημιουργίας δικτύων μέσω του Διαδικτύου οργανώσαμε:

- α) Λογισμικό για τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού,
- β) Ιστοσελίδα και δίκτυα επικοινωνίας μέσω Διαδικτύου (βλ. www.uoc.gr/diaspora) και γ) έξι Βάσεις Δεδομένων. Επίσης, έχουμε εκδώσει δέκα (10) επιστημονικές μελέτες.

Με ποιον τρόπο υλοποιήσατε ένα τόσο φιλόδοξο πρόγραμμα, που αφορούσε όλους τους ελληνοπαίδες και ομογενείς σε όλο τον κόσμο;

Η υλοποίηση του έργου βασίστηκε σε δίκτυα επιστημόνων και λοιπών συνεργατών στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο. Το πρόγραμμα είναι παρόν με περίπου 200 δικούς του συνεργάτες σε 12 χώρες στο εξωτερικό. Και, φυσικά, είναι επίσης

παρόν όπου υπάρχουν Συντονιστές Εκπαίδευσης, οι οποίοι αποτελούν ένα ξεχωριστό δίκτυο υποστήριξης του προγράμματος. Οι συνεργάτες μας στο εξωτερικό είναι είτε ελληνικής καταγωγής καθηγητές πανεπιστημίου, οπότε υπάρχει συνεργασία και με το πανεπιστήμιό τους, είτε έμπειροι εκπαιδευτικοί της πράξης.

Επίσης, υπάρχει στενή συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες σε αρκετά ελληνικά πανεπιστήμια και φυσικά με υπηρεσίες και φορείς αρμόδιους για τον απόδημο Ελληνισμό, όπως για παράδειγμα με τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.

Ως προς τα προβλήματα, δεν υπάρχουν τόσο προβλήματα όσο δυσκολίες, που οφείλονται στην απεραντοσύνη του γεωγραφικού χώρου αλλά και του κοινωνικοπολιτισμικού και φυσικά και του πολιτικού, στην ευρεία σημασία του όρου.

Και μια τελευταία ερώτηση. Πώς αντιμετωπίζετε το μέλλον του Ελληνισμού, αλλά και το προσωπικό σας;

Με στοχαστική αισιοδοξία. ·

